

«Εκπαιδευτική πλατφόρμα MOG. Διδακτικές προσεγγίσεις και Δημόσια Ιστορία»

Ζέτα Παπανδρέου

Πολύ πριν την απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα λόγω του covid 19, είχε ξεκινήσει η δημιουργία της ψηφιακής εκπαιδευτικής πλατφόρμας με τον τίτλο «Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα» για μαθητές και εκπαιδευτικούς.

Στην πλατφόρμα εκπαιδευτικών και μαθητών MOG τα διδακτικά σενάρια της πλατφόρμας έχουν τα θέματα: Παιδιά στην Κατοχή, Αντίσταση, Καθημερινή ζωή, Στρατόπεδα συγκέντρωσης, Ολοκαύτωμα – Σοά, Αντίποινα – Μαζικές σφαγές. Συγγραφείς (με αλφαβητική σειρά είναι) οι Χάρης Αθανασιάδης, Μαρία Βασιλικού, Ιωάννα Δεκατρή, Αρχοντία Ματζαρίδου, Ζέτα Παπανδρέου.

Στην ενότητα Αντίποινα – Μαζικές σφαγές κύριοι πληροφορητές από το αρχείο MOG είναι η Γιώτα Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου η οποία συνδέεται με τη μαζική εκτέλεση του ανδρικού πληθυσμού στα Καλάβρυτα και ο Αργύρης Σφουντούρης ο οποίος επέζησε από τη Σφαγή του Διστόμου. Η Γιώτα Κωνσταντοπούλου βρισκόταν στο σχολείο με τη μητέρα της και τις αδελφές της Μελπομένη και Μαρία όταν στο λόφο του Καππή εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς ο πατέρας της και οι δύο της αδελφοί Σπήλιος και Τάκης. Ο Αργύρης Σφουντούρης έχασε και τους δύο γονείς του στη Σφαγή της 10^{ης} Ιουνίου 1944 στο Δίστομο. Συνολικά εκτελέστηκαν 34 συγγενείς του «Σφουντούρηδες». Ο ίδιος και οι τρεις αδερφές του επέζησαν τυχαία.

Οι διδακτικές προσεγγίσεις διαμορφώθηκαν λαμβάνοντας υπόψη τις παιδαγωγικές αρχές για τη διδασκαλία συγκρουσιακών θεμάτων που προτείνουν οι Harwood και Hahn.

Δηλαδή:

- Την επιλογή των πρόσφορων για το θέμα ζητημάτων,
- Τη δημιουργία προϋποθέσεων για διάλογο, καθώς πολλές δραστηριότητες βασίζονται σε αυτόν,
- Την παροχή αναγκαίων πηγών, ερεθισμάτων και πληροφοριών και τη διασφάλιση της παιδαγωγικής και διδακτικής αξιοποίησης των πηγών. Σε κάθε περίπτωση δεν επενδύουμε στην "παιδαγωγική της φρίκης" αλλά στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης- ιστορικής συνείδησης- πολιτείας. ,

- Δύο επιπλέον παιδαγωγικές αρχές που αξιοποιήθηκαν είναι η συμπερίληψη όλων των πτυχών του θέματος και η ισότιμη συμμετοχή των μαθητών στις δραστηριότητες ανάλογα με τις δεξιότητες και τις επιθυμίες τους.

Διδακτικοί στόχοι: Αποτίμηση των επιπτώσεων της Κατοχής στην ελληνική κοινωνία. Εξέταση των μορφών και της σημασίας της αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των δυνάμεων Κατοχής. Μελέτη των τριών αρχών άσκησης γερμανικών αντιποίνων. Χρονολογικός προσδιορισμός των βασικών αρχών άσκησης αντιποίνων και κριτική εξέταση των μεταξύ τους διαφοροποιήσεων. Επεξεργασία μαρτυριών επιζησάντων από διαφορετικούς ελληνικούς τόπους και συζήτηση σχετική με τη δραματική αλλαγή που προκάλεσαν τα τραυματικά ιστορικά γεγονότα στη ζωή των πληροφορητών. Κατανόηση της διαδικασίας του πένθους και της υποβόσκουσας οδύνης των ιστορικών υποκειμένων και κοινωνιών. Διερεύνηση των τρόπων αναζωπύρωσης της μνήμης με τη δημιουργία σχετικών μνημείων ή μουσείων και τη διοργάνωση εκδηλώσεων μνήμης. Αποτίμηση της σημασίας σύνδεσης των αποζημιώσεων με την ηθική αποκατάσταση των θυμάτων και των οικογενειών τους.

Δομή – Ανάπτυξη του σεναρίου

Η διδακτική μας πρόταση η οποία απευθύνεται σε μαθητές / τριες του Γυμνασίου και του Λυκείου είναι διαρθρωμένη στις ακόλουθες Θεματικές Ενότητες: Εισαγωγή – Κεφάλαιο: Γιώτα Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου – Κεφάλαιο: Αργύρης Σφουντούρης.

Στην Εισαγωγή παρέχονται βασικά στοιχεία που αφορούν α) τις αρχές άσκησης αντιποίνων κατά τη διάρκεια της Κατοχής, πάγια τακτική των Γερμανών κατακτητών με σκοπό την καταστολή της αντίστασης και του απελευθερωτικού αγώνα του ελληνικού λαού, β) την έννοια του τραύματος και τα στάδια διεργασίας του πένθους σε περιπτώσεις ιστορικού πολιτισμικού τραύματος και γ) τις εκλεκτικές συγγένειες μεταξύ των δύο βασικών πληροφορητών (Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου και Σφουντούρη), τόσο σε σχέση με την ακραία οδυνηρή εμπειρία που έζησαν, αλλά, κυρίως, για τη στάση της ζωής τους η οποία αρνείται την καθήλωση σ' ένα αέναο πένθος και συνδέεται με δράσεις που προάγουν την ηθική δικαίωση και την αποκατάσταση των θυμάτων.

Στα δύο Κεφάλαια: Γιώτα Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου και Αργύρης Σφουντούρης ως αφορμή αξιοποιείται η ταινία από την αρχική συνέντευξη της / του μάρτυρα (Αρχείο MOG) που δημιουργήθηκε για την εκπαιδευτική πλατφόρμα. Οι πληροφορητές μας αφηγούνται εμπειρίες της ζωής τους, δομημένες σε αποσπάσματα – υποενότητες που εμείς

έχουμε επιλέξει με κριτήρια παιδαγωγικής καταλληλότητας και διδακτικής αξιοποίησης στο πλαίσιο αποφυγής αναφοράς εξαιρετικά οδυνηρών εμπειριών.

Στο Κεφάλαιο: Αργύρης Σφουντούρης το διδακτικό σενάριο αναπτύσσεται σε έξι στάδια.

Στο πρώτο στάδιο, η Ενότητα *Η σφαγή του Διστόμου* αποσκοπεί ώστε οι μαθητές / τριες μέσω της συστηματικής κριτικής προσέγγισης πηγών να εξετάσουν τι συνέβη, πώς συνέβη, ποιοι άρχισαν τη σύγκρουση. Επίσης, να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές που παρουσιάζουν οι διάφορες πτυχές του θέματος και να εξάγουν συμπεράσματα. Βασική δραστηριότητα αυτής της Ενότητας είναι η δημιουργία εννοιολογικού χάρτη των εξεταζόμενων ζητημάτων με τη χρήση του σχετικού ψηφιακού εργαλείου από το Mindomo.

Στο δεύτερο στάδιο, με την Ενότητα *«Καταλάβαμε ότι ήμασταν τελείως ορφανά»* οι μαθητές / τριες είναι σε θέση να κατανοήσουν την απήχηση και τις συνέπειες των αποτρόπαιων γεγονότων της 10 ης Ιουνίου 1944 στους κατοίκους του Διστόμου.

Η Δραστηριότητα *«Στάθης Σταθάς. Εδώ το λένε Δίστομο»* αποσκοπεί οι μαθητές / τριες, μέσω της τέχνης, να «αγγίξουν» το αδιανόητο, τη μαζική εκτέλεση στο Δίστομο (10.6.1944) αθώων ανθρώπων κάθε ηλικίας. Ο Στάθης Σταθάς γεννήθηκε στο Δίστομο το 1945 και βαφτίστηκε με το όνομα του αδερφού του ο οποίος σφάχτηκε από τους Γερμανούς στις 10 Ιουνίου 1944. Οι συνέπειες της Σφαγής ήταν οδυνηρές και στη δική του οικογένεια. Στο σπίτι του για πολλά χρόνια δε γινόταν καμιά συζήτηση για τα αποτρόπαια γεγονότα. Έφηβος πλέον, απαίτησε από τους γονείς του να του εξιστορήσουν τι ακριβώς συνέβη την ημέρα της Σφαγής. Η μελέτη διαχείρισης της μνήμης τραυματικών γεγονότων έχει δείξει ότι όσο οι επίμαχες τραυματικές εμπειρίες δεν εξιστορούνται αλλά, αντιθέτως αποσιωπώνται, αποκτούν μεγαλύτερη επίδραση στην επόμενη γενιά. Ο Στάθης Σταθάς μεταξύ άλλων, έχει γράψει τους στίχους του τραγουδιού *Εδώ το λένε Δίστομο* οι οποίοι εξιστορούν την αποτρόπαιη σφαγή.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

PP9 Ακούν το τραγούδι *Εδώ το λένε Δίστομο* σε δύο διαφορετικές εκτελέσεις, με την Χαρούλα Τσαλπαρά:

YouTube. *Χαρούλα Τσαλπαρά, Πιάνο και τραγούδι* (αστική εκδοχή)

και με τον Λουκά Τζιτζώκο (πιο παραδοσιακή εκδοχή, θυμίζει μοιρολόι)

διαβάζουν α) τη μαρτυρία του Στάθη Σταθά για την αποσιώπηση του τραύματος στην οικογένειά του και β) τους στίχους του για το τραγούδι *Εδώ το λένε Δίστομο* που γράφτηκαν στη δεκαετία 1980

και απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Τι είδος τραγουδιού σάς θυμίζουν;
- Τι ανακοινώνεται με αυτό το τραγούδι;
- Ποιες πληροφορίες περιέχουν η μαρτυρία και το τραγούδι;
- Ποια αξία υποθέτετε πως έχει για τον στιχουργό η έξοδος από τη σιωπή των παιδικών και εφηβικών του χρόνων και το γεγονός της μελοποιημένης ακρόασης των στίχων του;
- Το συγκεκριμένο τραγούδι ενισχύει τα ήδη υπάρχοντα συναισθήματα οδύνης για το γεγονός;

Δραστηριότητα εμβάθυνσης

Τραγούδια μοιρολόγια και ταυτόχρονα ανακοίνωση οδυνηρών ειδήσεων

Ακούνε τώρα και δύο παραδοσιακά τραγούδια που θρηνούν με συγκλονιστικό τρόπο για τα αποτρόπαια γεγονότα της σφαγής και ταυτόχρονα, όπως η παράδοση αιώνων απαιτεί, λειτουργούν και ως φορέας ειδήσεων.

- *Το δόλιο Δίστομο*, τραγούδι του Αραχωβίτη μουσικού Αντώνη Σακκελαρίου. Τραγουδά ο Σταύρος Καλούμενος. Ηχογραφήθηκε στην Αμερική το 1945.
- *Τρεις μαυροφόρες*, τραγουδά ο Δημήτρης Ζάχος. Παίζουν ο Γιάννης Βασιλόπουλος κλαρίνο και ο Γιώργος Κόρος βιολί (πρώτα μεταπολεμικά χρόνια)

Οι μαθητές / τριες εντοπίζουν τον διαφοροποιημένο τρόπο που περιγράφονται μελοποιημένα τα γεγονότα της 10ης Ιουνίου 1944 στη δεκαετία του 1940 και στη δεκαετία του 1980; Προβληματίζονται για το πώς αποτυπώνονταν τότε στη συλλογική μνήμη και πώς τα τελευταία χρόνια.

Δραστηριότητα που προτείνεται: Όσα παιδιά ασχολούνται με τη μουσική (ενδεικτικά αναφέρουμε κάποια όργανα που ενδεχομένως παίζουν και εύκολα μπορούν να μεταφερθούν στο χώρο της τάξης, όπως ντραμς, κιθάρα, τουμπολέκι) μπορούν να αντιπροτείνουν στα τραγούδια που άκουσαν ένα αυτοσχέδιο δικό τους μουσικό κομμάτι.

Στο τρίτο στάδιο, με την Ενότητα *Το χωριό Πεσταλότσι για τα ορφανά παιδιά του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου* και με την Ενότητα *Στο Πανεπιστήμιο* μαθαίνουν στοιχεία από την παιδική – εφηβική – μεταεφηβική περίοδο της ζωής του Αργύρη Σφουντούρη στην Ελβετία.

Στο τέταρτο στάδιο, η Ενότητα *Διαχείριση της μνήμης του τραυματικού γεγονότος* (Δραστηριότητες: «Γιατί έγινε όλο αυτό; Τι πρέπει να κάνουμε για να μην ξαναγίνει;») θίγεται το ζήτημα της αξίας της παραδειγματικής μνήμης η οποία δίνει τη δυνατότητα για την επεξεργασία του τραυματικού παρελθόντος σε ένα πλαίσιο που αφορά κινητοποιήσεις στο παρόν. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές / τριες να εμβαθύνουν στη διεργασία του πένθους στους μαρτυρικούς τόπους και συγκεκριμένα στο σημαντικό στάδιο κατά το οποίο το τραύμα αρχίζει να εκφράζεται.

Στο πέμπτο στάδιο, η Ενότητα *Η ιστορία μιας φωτογραφίας* (Δραστηριότητες: Η ιστορία μιας ζωής. Η ιστορία μιας φωτογραφίας. – Η φωτογραφία ως κοινωνικό ντοκουμέντο) έχει στόχο μία εναλλακτική αφήγηση για το παρελθόν (Δίστομο 1944, τέσσερις μήνες μετά τη Σφαγή) μέσω της αξιοποίησης μιας πρωτογενούς πηγής (φωτογραφία της Μαρίας Παντίσκα) και μίας προφορικής μαρτυρίας (εξιστόρηση από τη Μαρία Παντίσκα του χωροχρονικού πλαισίου που τραβήχτηκε η φωτογραφία της από τον Dmitri Kessel). Οι μαθητές / τριες θα αντιληφθούν τη σημασία της δουλειάς της Βούλας Παπαϊωάννου και του Dmitri Kessel και τους λόγους για τους οποίους οι φωτογραφίες τους συνιστούν συγκλονιστικές ιστορικές μαρτυρίες.

Στο έκτο στάδιο, στην Ενότητα *Αποζημιώσεις και ηθική αποκατάσταση των θυμάτων* (Δραστηριότητα: Ελλάδα – Γερμανία: Θέσεις και στάσεις αναφορικά με τα εγκλήματα του εθνικοσοσιαλισμού και την ηθική αποκατάσταση των θυμάτων) οι μαθητές / τριες επικεντρώνονται στην έννοια της «επανορθωτικής» δικαιοσύνης. Διερευνούν το μέτρο μεταξύ της ηθικής δικαίωσης των θυμάτων, της αποκατάστασης για τις αποτρόπαιες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της παραδοχής – συγχώρησης σε επίπεδο κρατών, θεσμών και πολιτών.

Ας μου επιτραπεί στο σημείο αυτό να κάνω σύνδεση της εκπαιδευτικής πλατφόρμας του MOG με τη δημόσια ιστορία. Όπως έχουμε διαπιστώσει οι περισσότερες κριτικές στο πρόγραμμα MOG – καλόπιστες ή όχι – συνδέονται κυρίως με τις ελληνικές διεκδικήσεις αποζημιώσεων. Σεβόμαστε απεριόριστα τον αγώνα για την ηθική και νομική αξίωση για αποζημιώσεις / επανορθώσεις, το επιστημονικό έργο μας πολλές φορές έχει λειτουργήσει προς την ίδια κατεύθυνση, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε με απόψεις περί «μεθοδεύσεων της Ο.Δ.Γ. (μέσω του Ελληνογερμανικού Ταμείου για το Μέλλον, του

Ελληνογερμανικού Ιδρύματος Νεολαίας) με στόχο την απροκάλυπτη παραχάραξη της Ιστορίας και την υπονόμηση της διεκδίκησης των γερμανικών οφειλών» (Βλ. συλλογικό κείμενο του Εθνικού Συμβουλίου Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα στο αφιέρωμα HotdocHistory «Δίστομο. Ανείπτωτες ναζιστικές θηριωδίες. Οραντούρ, Λίνιτισε», τ.χ. 40, 10.6.2018).

Στην εκπαιδευτική πλατφόρμα αξιοποιείται από τους μαθητές/τριες πλήθος σημαντικών πρωτογενών ιστορικών πηγών. Σε καμία περίπτωση το MOG δεν μπορεί να συνδεθεί με οποιαδήποτε πρόθεση αναθεώρησης της ιστορίας. Κάποια από τα κείμενα που υπήρχαν στην ιστοσελίδα του και αφορούσαν τις αποζημιώσεις, τον λιμό και τις καταστροφές που υπέστη η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής είχαν πράγματι ουσιαστικές αδυναμίες / ελλείψεις και διορθώθηκαν.

Για τους παραπάνω λόγους θεωρούμε σημαντικό να παρουσιάσουμε δραστηριότητες οι οποίες συνδέονται με το ζήτημα των αποζημιώσεων. Στην Ενότητα *Αποζημιώσεις και ηθική αποκατάσταση των θυμάτων* (Δραστηριότητα: Ελλάδα – Γερμανία: Θέσεις και στάσεις αναφορικά με τα εγκλήματα του εθνικοσοσιαλισμού και την ηθική αποκατάσταση των θυμάτων και σχετικά με τη σημασία των ελληνικών απαιτήσεων αποζημίωσης κρίνουμε σημαντικό οι μαθητές / τριες να ενημερωθούν σχετικά α) με τη σύγχρονη διεθνή έννοια της αποκατάστασης η οποία εκφράζεται στο πλαίσιο διεκδίκησης ηθικής και οικονομικής επανόρθωσης για όσους υπέστησαν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο κακοποιήσεις, είτε σε συλλογικό επίπεδο, για παράδειγμα μέσω Προγραμμάτων Υλικής και Ηθικής Αποκατάστασης, είτε σε ατομικό επίπεδο, λόγω χάριν βάσει κάποιας αναθεώρησης του νομικού συστήματος και της διεξαγωγής αστικών δικών και β) με την έννοια της υλικής και ηθικής επανόρθωσης (Wiedergutmachung) η οποία σημαίνει την καταβολή χρηματικού ποσού και, ταυτόχρονα, αναφέρεται στην απάλυνση του πόνου σε περίπτωση ψυχικής οδύνης. Συνεπώς, στη συζήτηση περί «μεταβατικής» δικαιοσύνης κρίνεται απαραίτητη η επεξεργασία όρων όπως «ηθική αποκατάσταση» και «δημόσια συγγνώμη».

Οι μαθητές / τριες, μελετώντας τις πηγές που υπάρχουν στο Υλικό, καλούνται να αξιολογήσουν κάποιες μεταπολεμικές αντιδράσεις και στάσεις σε ατομικό και πολιτικό επίπεδο στην Ελλάδα και στη Γερμανία, ενημερώνονται για δικαστικά στάδια της «υπόθεσης Δίστομο» και συζητούν για τη σημασία των αποζημιώσεων. Στη συνέχεια, ακούν απόψεις σχετικές με την υλική και ηθική αποκατάσταση Ελλήνων οι οποίοι υπέστησαν γερμανικά αντίποινα, από αποσπάσματα συνεντεύξεων πληροφορητών του Προγράμματος MOG ή από άλλες πρωτογενείς πηγές (βλ. στο Υλικό τον ψηφιακό τοίχο «Δεν απαιτούμε, απαιτούμε, Μ. Γλέζος»).

Στην ολομέλεια της τάξης θέτουν διάφορα ερωτήματα. Συμφωνούν σε κάποιο που το θεωρούν κυρίαρχο. Ενδεικτικά προτείνουμε ως κυρίαρχο ερώτημα το ακόλουθο: «*Ποιες προϋποθέσεις και παραμέτρους θέτει η υλοποίηση της ηθικής αποκατάστασης των θυμάτων της ναζιστικής θηριωδίας;*»

Μελετούν τις πηγές οι οποίες τους δίνονται στο Υλικό της πλατφόρμας. Εντοπίζουν στις πηγές, φράσεις που δίνουν απάντηση σε αυτό το ερώτημα και τις συμπληρώνουν στον πίνακα. Εάν ο / η εκπαιδευτικός το κρίνει απαραίτητο μπορεί να υποδείξει στους /ις μαθητές / τριες την αξιοποίηση του κειμένου για τις Αποζημιώσεις (βλ. ιστοσελίδα MOG), το οποίο περιλαμβάνει πλήρη έκθεση των διαχρονικών ελληνικών διεκδικήσεων των οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα.

Από την επεξεργασία των πηγών γίνεται αντιληπτό ότι η καταβολή υλικών αποζημιώσεων συνδέεται δυναμικά τόσο με την ηθική δικαίωση των θυμάτων, όσο και την τιμωρία των κρατών – θυτών. «Τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, [όπως αναφέρει ο Αργύρης Σφουντούρης και η σχετική πηγή εμπεριέχεται στο Υλικό της Δραστηριότητας], δεν παραγράφονται, το νόημα των πολεμικών αποζημιώσεων ήταν και είναι εξαρχής - σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο - να μπορέσουν να εμποδιστούν μακροπρόθεσμα και απόλυτα οι πολεμικές πρωτοβουλίες και ενέργειες των κρατών». Επίσης, η επεξεργασία των όρων «αποκατάσταση» και «αποζημίωση» βοηθά τους / τις μαθητές / τριες να αντιληφθούν τη σημασία τους ως προϋπόθεση για την ειρηνική πορεία των λαών.

Στο Κεφάλαιο: Γιώτα Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου το διδακτικό σενάριο αναπτύσσεται σε πέντε στάδια.

Στο πρώτο στάδιο, στην Ενότητα *Η ζωή πριν τον πόλεμο* (Δραστηριότητα: «Εκείνο που γνωρίζω, όμως, τα Καλάβρυτα από το 1926 είχανε μια πρόοδο τρομερή»), οι μαθητές /τριες μελετούν πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές οι οποίες αναφέρονται στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της κωμόπολης των Καλαβρύτων, κυρίως κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Στο δεύτερο στάδιο, στην Ενότητα *Μετά ήρθαν οι πίκρες και μας σκεπάσανε* (Δραστηριότητες: «*Επιχείρηση Καλάβρυτα*» - «*Γυναίκες, γυναίκες μας σκότωσαν τους άντρες*». *Καλάβρυτα: 13 Δεκεμβρίου 1943 – Αρχές άσκησης αντιποίνων – «Γερμανέ στρατιώτη, κοίτα πάντα γύρω σου. Είσαι εντελώς μόνος»*) εξετάζουν τον μεθοδικό τρόπο με τον οποίο οι Γερμανοί προσπαθούσαν να εξοντώσουν οποιαδήποτε ελληνική αντιστασιακή δράση και μέσω της

εικαστικής έκφρασης γνωρίζουν ιστορικά στοιχεία σχετικά με τη μαζική εκτέλεση των Καλαβρυτινών στις 13 Δεκεμβρίου 1943.

Δραστηριότητα *«Γυναίκες, γυναίκες μας σκότωσαν τους άντρες»*.

Ζητείται από τους/τις μαθητές/τριες να παρακολουθήσουν στη συνέντευξη τον τρόπο που περιγράφει η Γιώτα Κολιοπούλου – Κωνσταντοπούλου τη μαρτυρική ημέρα της 13ης Δεκεμβρίου 1943. Στα έργα του Σπύρου Βασιλείου, του Γιώργου Βελισσαρίδη, του Τηλέμαχου Κάνθου, του Ιωάννη Κυριακίδη και της Αγλαΐας Κυριακοπούλου τα οποία υπάρχουν στο πρόσθετο υλικό, απεικονίζεται ο θρήνος και η απόλυτη οδύνη των επιζήσαντων στα Καλάβρυτα.

Η Francine Mayran και η Άρτεμις Αλκαλάη με τις ενδιαφέρουσες καλλιτεχνικές πρακτικές τους καταδεικνύουν την ακρότητα, την ιστορική μοναδικότητα του Ολοκαυτώματος η οποία συνδέεται με τον προγραμματικό, βιομηχανοποιημένο και ολοκληρωτικό χαρακτήρα της εξόντωσης των Εβραίων. Στο έργο και των δύο που υπάρχει στο υλικό – συμβολικά ή όχι – κυριαρχεί ο αριθμός στο χέρι, το πειστήριο της αδιανόητης απανθρωποποίησης. Η τέχνη, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μερλώ Ποντύ, είναι μια στροφή προς το είναι των πραγμάτων, στη μυστική δόνησή τους.

Παιδαγωγικά κρίνουμε ότι έχει σημασία οι μαθητές /τριες να κάνουν συνδέσεις και με τα απόλυτα τραυματικά γεγονότα του παρόντος. Στον 21ο αιώνα το τραύμα της προσφυγιάς το ζούμε πολύ έντονα και στη χώρα μας. Έχει ενδιαφέρον να διερευνήσουμε πώς καλλιτέχνες από όλο τον κόσμο με τις εικαστικές παρεμβάσεις τους διαμαρτύρονται για τον βίαιο εκτοπισμό, τις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης ή ακόμη και τον θάνατο ανθρώπων στις μέρες μας. Η τέχνη μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός αντίδρασης αλλά και πρόληψης στη μαζική βία και στην ανθρώπινη θηριωδία.

Η δραστηριότητα σε αυτή την ενότητα έχει το ακόλουθο θέμα: «Ο ανθρώπινος πόνος από τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας απαιτεί να σταματήσουν οι ιστορικές αδικίες, τα τραύματα και οι ακρότητες». Τους ζητάμε να δημιουργήσουν τη δική τους εικαστική σύνθεση και αφού τη φωτογραφίσουν και τη σκανάρουν στη συνέχεια να την αναρτήσουν. Εναλλακτικά, για τη δημιουργία του κολλάζ μπορούν να χρησιμοποιήσουν το ψηφιακό εργαλείο Collage το οποίο βρίσκεται στην εκπαιδευτική πλατφόρμα [e-me](#).

Στο τέταρτο στάδιο στην Ενότητα *Διαιρεμένη μνήμη* (Δραστηριότητα: «Εγώ είχα πάει για την πατρίδα μου, για την αντίσταση ενάντια στους λαούς τους βάρβαρους») εξετάζουν το ζήτημα των έντονων διαφωνιών μεταξύ των κατοίκων σχετικά με τα αίτια της άσκησης αντιποίνων στην περιοχή τους.

Στο πέμπτο στάδιο, η Ενότητα *Πρίσματα της αποκατάστασης των θυμάτων της ναζιστικής θηριωδίας* (Δραστηριότητες: Έρχεται στα Καλάβρυτα γερμανική βοήθεια – Ανάλυση φωτογραφιών), αποσκοπεί αφενός στην εξέταση της σημασίας αξιοποίησης γερμανικών πρωτοβουλιών που δεν υπονομεύουν το ζήτημα των ελληνικών αξιώσεων για αποζημιώσεις αλλά, λειτουργούν, εν μέρει, ως ηθική αποκατάσταση των θυμάτων του ναζισμού και αφετέρου στη σημασία δημιουργίας μνημονικών τόπων.

Πρόσθετες ιστορικές πηγές και εκπαιδευτικά εργαλεία

Εκτός από τις συνεντεύξεις οι μαθητές / τριες και οι εκπαιδευτικοί έχουν στη διάθεσή τους έγγραφα, αποσπάσματα από ιστορικά βιβλία – λογοτεχνικά βιβλία (η χρησιμοποίησή τους έχει αξία όχι ως πιστή αποτύπωση, αλλά ως λογοτεχνική διαμεσολάβηση), ντοκιμαντέρ, άρθρα από εφημερίδες.

Απαιτούμενες υποδομές

Αίθουσα ηλεκτρονικών υπολογιστών ή πέντε υπολογιστές ή τάμπλετ, ηχεία, φανελοπίνακας (ταμπλό)